

29 april 2018
Vijfde zondag van Pasen

Verschenen op: <http://tijdschriftvoorverkondiging.org/exegese-preek/29-april.html>

Lezingen: Hand. 9,26-31; Ps. 22; 1 Joh. 3,18-24; Joh. 15,1-8 (B-jaar)

In het afsluitende onderricht aan zijn leerlingen noemt Jezus zichzelf, in typisch johanneïsche taal, met de nadrukkelijke inleiding ‘Ik ben’: ‘de ware wijnstok’ (Joh. 15,1). Die uitspraak staat in de lijn van Johannes 1,9, waar de evangelist ‘het ware licht’ introduceert, ‘dat elke mens verlicht en in de wereld komt’, en van Johannes 6,32, waar Jezus zichzelf aanduidt als ‘het ware brood uit de hemel’. ‘Waar’ (*alêthinós*) kan steeds ook worden vertaald als ‘waarachtig’ of ‘echt’.

Staat dat steeds tegenover ‘onwaar’, ‘onwaarachtig’, ‘onecht’? Het ‘ware licht’ kan een kritische zinspelning zijn op Socrates, die bij Plato deze term gebruikt voor de hemelse wereld (*Phaedo* 109E). In Johannes 6 staat het ‘ware brood’ duidelijk tegenover het concrete brood van de broodvermenigvuldiging en het manna van de tijd van Mozes (Joh. 6,1-15. 26-32). Een andere tegenstelling komt voor in Joh. 10,11-15, waar Jezus als de ‘goede herder’ staat tegenover de huurling die zich niet om de schapen bekommert, en tegenover de ‘dieven en rovers’ ofwel ‘vreemden’ (Joh. 10,1-10).

Er wordt echter geen tegendeel van de ‘ware wijnstok’ vermeld; het beeld wordt zonder nadere inleiding geïntroduceerd. Daarom zal de ‘ware wijnstok’ verwijzen naar iets dat voor de lezers en hoorders bekend was. Dat moet wel de kostbare wijnstok zijn die de Heer volgens Jesaja 5,1v plantte in zijn wijngaard die het huis van Israël symboliseerde, de wijngaard die hem echter diep teleurstelde (Jes. 5,7). Die kostbare wijnstok (*sōrēq* in het Hebreeuws) gold als zo bijzonder, dat de Hebreeuwse term in de Septuaginta aan de vertaling is toegevoegd: *ampelon sôrēch*.

In Jeremia 2,21 komen we die kostbare wijnstok (weer *sōrēq*) ook tegen, die daar in de Septuaginta wordt omschreven als ‘een vruchtbare, volle, *ware* (*alêthinên*) wijnstok’ – die ook volgens Jeremia niet aan de verwachtingen van de Heer beantwoordde. Terwijl bij Jesaja de gehele wijngaard staat voor Israël, is het bij Jeremia de wijnstok die op Israël duidt. Op meer plaatsen van het Oude Testament komt dit symbool voor Israël voor. Dit impliceert dat volgens Johannes Jezus zich dus presenteert als de ware vertegenwoordiger van Gods planting, Israël. Dit wijkt af van de synoptische evangeliën, waar Jezus op Jesaja’s passage over de wijngaard varieert in een gelijkenis waarin hij niet de rol van wijnstok vervult maar van de zoon van de eigenaar die uiteindelijk zijn deel van de vruchten komt ophalen en dan gedood wordt (Mar. 12,1-9 en par.).

Johannes ontwikkelt een ander beeld: Jezus’ leerlingen worden vergeleken met de wijnranken die stevig met de wijnstok verbonden moeten blijven, maar die de wijngaardenier – Jezus’ Vader – toch moet bij snoeien zodat ze meer vrucht dragen. Onvruchtbare ranken worden daarentegen helemaal weggesnoeid. Vervolgens zegt Jezus van zijn leerlingen dat zij al ‘gezuiverd’, ‘rein’ zijn. De klankovereenkomst van het Grieks is onvertaalbaar: voor ‘weg-snoeit’ staat er *airei*, voor ‘bij snoeit’ *kathairei*, en de daaropvolgende term ‘gezuiverd’, ‘rein’ luidt *katharoi* – zoiets als ‘bijgesnoeid’ dus.

Al eerder had Jezus zijn leerlingen ‘rein’ genoemd, Judas uitgezonderd (Joh. 13,10v). Dat hij deze kwalificatie na Judas’ vertrek (Joh. 13,30) nu herhaalt is opvallend, want even eerder had hij aangekondigd dat Petrus hem driemaal zou verloochenen, hetgeen hierna ook gebeurt (Joh. 13,38; 18,15-27). Dit wijst erop dat de evangelist bij monde van Jezus niet alleen – of: niet zozeer – diens naaste leerlingen van dat uur aanspreekt, maar ook en vooral de latere christe-

nen, na 'Pasen' dus. Zij zijn gewassen en gereinigd door de doop (vgl. Joh. 13,10) en door Jezus' onderricht (Joh. 15,3), en krijgen als opdracht hecht met hem verbonden te blijven, als ranken aan een wijnstok.

Voor deze ranken worden twee mogelijkheden genoemd. Als ze vruchten dragen, dan hebben ze het toch nodig te worden bijgesnoeid om nog meer vruchten voort te brengen. Of anders, in het geval ze geen vruchten dragen omdat ze niet hecht met Jezus verbonden blijven, zullen ze worden weggesnoeid en verbrand (vgl. Ezech. 15). Dit laatste duidt in het bijzonder op latere leerlingen van Jezus, christenen dus, die hun aanvankelijke verbondenheid met Jezus (in de visie van dit evangelie) niet volhouden; zulke (vermeende?) ontrouw komt in dit evangelie wel vaker voor (Joh. 6,66; 8,30-59) en is bovendien in de brieven op naam van Johannes een belangrijk thema (1 Joh. 2,18v; 2 Joh. 9; 3 Joh. 9v). De aandacht voor deze ontrouw wijst er hoogstwaarschijnlijk op dat leden van de johanneïsche gemeenschap daaruit zijn vertrokken, niet per se om reden van totale geloofsafval, maar omdat ze een andere visie op Jezus' mens-zijn hadden gekregen (1 Joh. 4,1-3; 2 Joh. 7).

De eerstgenoemde mogelijkheid, dat ranken die hecht met Jezus als de wijnstok verbonden blijven en zo vrucht dragen toch moeten worden bijgesnoeid, duidt op de correctie die zijn leerlingen van Godswege zullen ondervinden (vgl. Hebr. 12,7-11). Met de vruchten is in het bijzonder de liefde van en tot Jezus en de onderlinge liefde bedoeld (Joh. 13,34v; 14,15-21; 15,9-17). Maar in het betrachten van liefde zullen de leerlingen fouten maken, en dan zijn zij aangewezen op Gods vergeving, waarvoor Jezus Christus zal pleiten (1 Joh. 1,8-2,2). De epistellezing 1 Johannes 3,18-24 sluit hierbij aan: als ons hart ons veroordeelt, is God toch groter.

De belofte dat leerlingen die hecht met Jezus verbonden blijven, zullen ontvangen wat ze van hem vragen ofwel bidden (Joh. 15,7; ook al in 14,13), klinkt uiterst gewaagd, maar hieraan gaat wel de voorwaarde van die verbondenheid vooraf. Ook de synoptische evangeliën bevatten soortgelijke beloften (Mat. 7,7-11; 18,19; 21,21v; Mar. 11,23v; Luc. 11,9v). Jezus zal dus inderdaad zo iets gezegd hebben. De nieuwtestamentische brieven laten zien hoe dit element van Jezus' onderricht is opgevat. In 1 Johannes 3,22 staat de belofte van gebedsverhoring ook, maar dan met de nadrukkelijke toevoeging, 'als we ons houden aan zijn geboden en doen wat Hem welgevallig is'. In 1 Johannes 5,14v staat dat God ons hoort (ofwel verhoort) 'als wij iets vragen overeenkomstig zijn wil'. Met andere woorden: wordt een gebed niet verhoord, dan zal het niet bij Gods wil gepast hebben. Paulus betuigt echter ook de ervaring dat wie bidt niet per se ontvangt waar hij om vraagt (2 Kor. 12,7-9).

De lezing uit Handelingen 9,26-31 is alleen indirect met de evangelielezing te verbinden.

inleiding prof. dr. Riemer Roukema